

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Orduda Sosyal Hizmet: Terör Gazilerinin Depresyon ve Yaşam Doyumunun Değerlendirilmesi

*Military Social Work: Evaluation of Depression and Satisfaction of Life Among Terror Veterans*Mehmet BAŞCILLAR¹, Kasım KARATAŞ²

¹ Öğr. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Hizmet (İngilizce) Bölümü, mbascillar@gelisim.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0223-8050

² Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, kkaratas@hacettepe.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4817-9981

Başvuru: 08.06.2020
Kabul: 17.11.2020

Atıf:
Başcılar, M. ve Karataş, K. (2021). Orduda sosyal hizmet: terör gazilerinin depresyon ve yaşam doyumunun değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 23-40. DOI: 10.33417/tsh.748139

ÖZET

Bu çalışma terör gazilerinin sosyo-demografik özellikleri, depresyon ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nicel araştırma tasarımından yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklemini terörle mücadelede aktif olarak rol alarak eve dönüş yapmış 225 terör gazisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanmış yarı-yapılandırılmış sosyo-demografik form, Diener ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilmiş yaşam doyumu ölçeği ve Beck ve arkadaşları (1961) tarafından geliştirilmiş Beck depresyon ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde katılımcıların terörle mücadelede aktif olarak görev aldıkları süre ortalaması 5,27 yıl olarak bulunmuştur. Katılımcıların %61.3'ü arkadaşının şehit oluşuna; %82.2'si arkadaşının yaralanmasına tanıklık etmiştir. Terör gazilerinin %91.1'i rüyalarında silahlı çatışmayı gördüğünü, %66.7'si ruh sağlığının terörle mücadeleden olumsuz yönde etkilendiğini belirtmiştir. Katılımcıların depresyon ile yaşam doyumu düzeyleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırma bulgularının etkili orduda sosyal hizmet uygulamalarına önemli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: *Orduda sosyal hizmet, terör gazileri, depresyon, yaşam doyumu*

ABSTRACT

This study aims to reveal the relationship between the socio-demographic characteristics of terror veterans, their levels of depression, and satisfaction with life. The quantitative research design was used in the research and the sample of the study consists of 225 terror veterans who took an active role in the fight against terrorism. The semi-structured socio-demographic form prepared by the researcher as the data collection tool, the satisfaction with life scale developed by Diener et al. (1985) and Beck depression scale developed by Beck et al. (1961) are used. When the results of the research are examined, the average duration that terror veterans actively took part in the fight against terrorism was found to be 5.27 years. 61.3% of the participants stated that their friend was martyred; 82.2% were found to have witnessed the injury of their friend. 91.1% of terror veterans stated that they dreamed of taking part in a military conflict and 66.7% stated that their mental health was negatively affected by the fight against terrorism. A meaningful negative correlation was found between depression and satisfaction with life levels of the participants. It is considered that the research findings will contribute significantly to social work practices for effective military social work practice.

Keywords: *Military social work, terror veterans, depression, satisfaction with life*

GİRİŞ

Türkiye, uzun yıllardır çeşitli isimler altında etkinlik gösteren terör örgütleriyle mücadele etmektedir. Terör, Türkiye'nin en önemli sosyal sorunlarından biri olarak kabul edilmektedir. Dünyada terör olaylarından en çok etkilenen ülkelere yer verilen araştırmada Türkiye 16. sırada yer almaktadır (Institute for Economics and Peace, 2019, s. 2-8). IPSOS (2018) tarafından 26 ülkede 18.000 katılımcı ile gerçekleştirilen araştırmaya göre Türkiye'nin en büyük endişesi %62'lik oranla terörizm olarak bulunmuştur. Kadir Has Üniversitesi (2019) tarafından gerçekleştirilen Türkiye Eğilimleri araştırmasında da Türkiye'nin en önemli sosyal sorunu terör olarak bulunmuştur.

Terör eylemleri binlerce insanın yaşamını yitirmesine ve yine binlerce insanın bu saldırılar nedeniyle yaralanmasına yol açmaktadır. Öte yandan terör gazileri son derece karmaşık, öngörülmez, yıpratıcı ve travmatik yaşam deneyimleriyle dolu terörle mücadele sürecinden çok boyutlu bir biçimde etkilenmektedir. Terör gazileri, zorlu iklim koşullarında, metrelerce karın içerisinde veya yazın yakıcı güneşi altında günlerce görev yapabilmektedir. Terörle mücadelenin sürdüğü coğrafyanın engebeli ve dağlık koşullarında ağırlığı 40 kilografa varabilen silah, teçhizat ve sırt çantası ile günlerce süren yürüyüşler gazilerin zorlu deneyimleri arasında önemli yer tutmaktadır. Bununla beraber silahlı çatışma koşulları altında gaziler, silah arkadaşlarının yaralanmasına veya yaşamını kaybetmesine tanıklık edebilmektedir. Yoğun çalışma temposu, sürekli düşman tehdidi altında bulunma, emir komuta hiyerarşisinin baskısını hissetme, uzun süre uykusuz kalma ve hata yapma endişesi görev sürecindeki güçlükler arasında yer almaktadır (Denneson vd., 2015). Tüm bu deneyimlerin etkileri görev sürecinde olduğu kadar eve dönüş sonrası yaşantıda da devam edebilmektedir (Spelman, Seal, & Burgo-Black, 2012). Sosyal hizmetin müracaatçı grupları arasında yer alan gazilerin iyilik halinin sağlanması noktasında sosyal hizmet meslek, disiplin ve eğitimi önemli işlevler üstlenmektedir. Bu doğrultuda bir sonraki başlıkta orduda sosyal hizmet ve terör gazileri konusu ele alınacaktır.

1. ORDUDA SOSYAL HİZMET VE TERÖR GAZİLERİ

Sosyal hizmet literatüründe 'military social work' olarak adlandırılan sosyal hizmet alanı, Türkiye alanyazındaki çeşitli çalışmalarda ve akademik tartışmalarda 'orduda sosyal hizmet' (Aktaş, 2002), 'silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet' (Şahin & Sakarya, 2018; Şen, 2016) ya da doğrudan tercüme edilerek 'askeri sosyal hizmet' gibi kavramlarla karşılanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada orduda sosyal hizmet kavramının kullanımı tercih edilmiştir.

Orduda sosyal hizmet, güvenlik görevlilerini, gazileri, aile üyelerini ve şehit yakınlarını odağına almaktadır. Orduda sosyal hizmetin kapsamında uygulama, politika, idari etkinlikler, savunuculuk, koruyucu, önleyici, tedavi ve rehabilite edici hizmetler yer almaktadır. Orduda sosyal hizmet, travmatik yaşam deneyimlerinin yol açtığı tüm olumsuz koşullardan etkilenenlere yardım etmeyi ve hizmet sunmayı amaçlayan bir sosyal hizmet alanıdır (CSWE, 2010, s. 2).

Orduda sosyal hizmet, sosyal hizmetin önemli bir alanı konumundadır. Çünkü bu alanda gazilerin, aile üyelerinin ve sevdiklerinin sorun ve gereksinimlerine yönelik çok boyutlu uygulamalar gerçekleştirilmektedir (Sheafor & Horejsi, 2015, s. 497). Ordu alanındaki sosyal hizmet uzmanları, karargâhlarda, askeri birliklerde, ruh sağlığı kuruluşlarında, bağımlılık merkezlerinde, toplum merkezlerinde ve araştırma merkezlerinde istihdam edilmektedir. Öte yandan ordu alanındaki sosyal hizmet uzmanları, insani yardım, barışı koruma, doğal afet gibi koşullarda da çalışmalar yürütmektedir (Harris & Pehrson, 2013). Orduda sosyal hizmet uygulaması, kanıta dayalı bilgidен yararlanma, iyi uygulama ve uygulamadan gelen deneyimin alanyazına aktarılması gibi konulara öncülük etmektedir (CSWE, 2010, s. 10). Şiddetin neredeyse normalleştirildiği uygulama alanlarında çalışabilmek sosyal hizmet uzmanlarının donanımlı olmasını gerekli kılmaktadır (Dominelli, 2012, s. 190). Sosyal hizmet uzmanlarının çalıştıkları alana ilişkin güçlü bilgi temeline sahip olmaları müracaatçıya doğru sorular yöneltmelerini, aldıkları yanıtları doğru bir biçimde anlamlandırmalarını ve etkili sosyal hizmet uygulaması gerçekleştirebilmelerini olanaklı kılmaktadır (Kadushin & Kadushin, 2013, s. 337-347).

Günümüzde orduda sosyal hizmet müracaatçı grubu geniş ve kapsayıcı bir biçimde tanımlanmaktadır. Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri mensuplarının yanı sıra iç güvenliği sağlayan güvenlik birimlerinde görev yapanlar, gaziler ve sevdikleri orduda sosyal hizmet müracaatçı grubu içerisinde yer almaktadır. Yani kısacası orduda sosyal hizmet temel müracaatçı grubunun içerisinde ordu, güvenlik kurumu ve benzeri sistem içerisinde görev yapan güvenlik görevlileri (CSWE, 2010, s. 3), gaziler, aile üyeleri ve sevdikleri yer almaktadır (NASW, 2012, s. 7).

Gazilerin farklı etnik, dini ve kültürel özelliklerinin yanı sıra ordu kurumunun kültürel yapısına ilişkin bilgi orduda sosyal hizmetin bilgi temeli içerisinde önemli yer tutmaktadır (NASW, 2012, s. 18). Sosyal hizmet uzmanlarının, güvenlik görevlilerinin görev motivasyonunu korumasına zemin teşkil eden ordunun tarihsel geçmişi, gelenek görenekleri, değerleri ve kurum kültürünü yakından bilmeleri ve kültürel farklılıkları uygulama sırasında dikkate alınmalıdır (CSWE, 2010, s. 8-13; Dekle, 2018).

Bu çalışma orduda sosyal hizmet müracaatçı grubu içerisinde yer alan gaziler odağında ele alınacağı için gazi kavramının tanımlanması önem taşımaktadır. Gazi kavramına ilişkin üzerinde uzlaşılan evrensel bir tanım bulunmamaktadır. NASW (2012, s. 10) gaziyi, orduda belirli bir süre görev yapmış güvenlik görevlisi olarak tanımlamaktadır. Başka bir tanımda ise gazi, belirli bir süre güvenlik kurumunda görev yapmış ve eve dönüş yapmış güvenlik görevlileri olarak ifade edilmektedir (Dekle, 2018). Ritchie (2015) ise aktif görevde olan veya aktif görevden ayrılarak dönüş yapmış bireyleri gazi olarak tarif etmektedir. Öte yandan TDK (2006) gazi kavramını savaştan sağ dönen kimse olarak tanımlamaktadır. Tüm bu tanımlar doğrultusunda terör gazisi, yaşantısının belirli bir döneminde terörle mücadelede aktif olarak yer almış ve eve dönüş yapmış bireyler olarak tanımlanabilir.

Gazilerin aktif görev yaşantılarında çalıştıkları bölgelerle beraber maruz kaldıkları riskler farklılaşabilmektedir. Örneğin Körfez Savaşında görev alan gaziler petrol yangınından veya kimyasal silah saldırısından (Ismail, Fear, Flanagan, Doebbeling, & Wessely, 2011), Türkiye'deki terör gazileri mayın, el yapımı ve ağır silahlarla gerçekleştirilen terör saldırılarından ağır bir biçimde etkilenmektedir (Başçılar, 2017). Savaş ortamında silahlı çatışma koşullarında bulunma, görev öncesi, sırası ve sonrasına ilişkin olaylar gazilerin travma deneyimlerinin farklı boyutları arasında yer almaktadır (Shepherd-Banigan vd., 2017). Bir insanın yaralanmasına veya ölmesine tanıklık etme, yangın, sel ve benzeri doğal afetleri deneyimleme, hayati tehlike içeren kazaya karışma en sık yaşanan travmatik olaylar olarak kabul edilmektedir (Kessler, Sonnega, Bromet, Hughes, & Nelson, 1995). Bu kapsamda terör gazilerinin deneyimleri arasında travmatik olayların önemli bir bölümünün yer aldığı söylenebilir.

Gazilerin eve dönüş sonrası yaşantıları orduda sosyal hizmetin odağında yer almaktadır (NASW, 2012, s. 19). Ordunun kolektivist doğasından birey odaklı sivil yaşama geçiş gazilerin uyum sürecini güçleştirebilmektedir (Pease, Billera, & Gerard, 2016). Sivil yaşama uyum sorunları, kendini amaçsız hissetme, yaşamı anlamsız bulma ve stres gazilerin eve dönüş sonrası yaşama uyumunu güçleştirebilmektedir (Denneson vd., 2015). Öte yandan gazilerin sivil yaşama uyumunda maluliyet, kişiler arası ilişkiler ve sosyo-demografik özellikler de belirleyici olabilmektedir (Pease vd., 2016). Bir sonraki bölümde gazilerin eve dönüş sonrası yaşantılarında ruhsal alanda karşılaştıkları güçlükler arasında önemli yer tutan depresyona yer verilecektir.

2. TERÖR GAZİLERİ VE DEPRESYON

Depresyon, gazilerde en yaygın görülen ruhsal sorunlar arasında yer almaktadır (Savitsky, Illingworth, & DuLaney, 2009, s. 331; Sayers, Farrow, Ross, & Oslin, 2009, s. 164). İsteksizlik, karamsarlık, odaklanmakta güçlük çekmek, kilo değişimi, kararsızlık, kendini değersiz görme kısacası kendini kötü hissetme depresyonun karakteristik özellikleri arasında yer almaktadır (Zastrow, 2006, s. 283). Depresyonda uzun soluklu üzünlük haline uyku bozukluğu, isteksizlik, iştahsızlık ve umutsuzluk eşlik edebilmektedir. Öte yandan depresyon, günümüzde yaygın bir şekilde karşılaşılan ruhsal sorunlar arasında yer almaktadır (NASEM, 2010).

Orduda sosyal hizmet uygulamasında ruhsal alandaki sorunların önlenmesi ve izlenmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir (Harris & Pehrson, 2013). Aile üyeleriyle ilişkide güçlükler yaşama, aile içerisinde kendini rahat hissedememe ve aile içi rolleri yerine getirememeye aileye uyum sorunları kapsamında değerlendirilmektedir. Depresyon tanısı almış gazilerde aileye uyum sorunlarına diğer gazilere kıyasla beş kat daha fazla rastlandığı belirtilmektedir. Depresyon tanısı almış gaziler aile içi sorumluluklarını ihmal edebilmekte ve kendilerini aile içerisinde bir yabancı olarak görebilmektedir (Sayers, Farrow, Ross, & Oslin, 2009, s. 164-169).

Depresyonun gaziler arasında son derece yaygın olduğu araştırma sonuçlarına da yansımaktadır. Yapılan bir araştırmada gazilerin %72'sinin depresyon tanısı aldığı bulunmuştur (Sayers vd., 2009, s. 167). Gazilerle yapılan bir başka araştırmada katılımcıların %24'ünün majör depresyon tanısı

aldığı bulunmuştur (Elbogen vd., 2013, s. 136). Bir sonraki bölümde terör gazileri ve yaşam doyumu konusuna yer verilecektir.

3. TERÖR GAZİLERİ VE YAŞAM DOYUMU

Yaşam doyumu kavramına ilişkin üzerinde uzlaşılan bir tanım bulunmamaktadır (Prasoon & Chaturvedi 2016). Yaşam doyumuna ilişkin alanyazın incelendiğinde “mutluluk” ve “iyi olma” kavramlarının öne çıktığı görülmektedir (Feldman, 2008). Shin ve Johnson (1978) bireyin seçim kriterleri nezdinde yaşam kalitesine yönelik kapsamlı değerlendirmesini yaşam doyumu olarak tanımlamaktadır. Sirgy ve arkadaşları (2006) tutum ve davranış hiyerarşisinin en üstünde bulunulmasını yaşam doyumu olarak tarif etmektedir. Yaşam doyumu toplam bir memnuniyeti ve bütünlüğü ifade etmektedir (Srivastava, 2016). Eğitim durumu, iş yaşamı ve sosyal ilişkiler gibi dışsal etkenler yaşam doyumunun şekillenmesinde belirleyici bir niteliğe sahiptir (DeFour & Brown, 2006). Yaşam doyumunun şekillenmesinde bireyin kendi amaç ve istekleri ön planda yer almaktadır (Forste & Fox, 2012).

Gazilerin görev sırasındaki ve eve dönüş sonrasındaki yaşantıları yaşam doyumları üzerinde belirleyici olabilmektedir. Gaziler, zorlu yaşam deneyimlerinden bedensel olarak etkilenmektedir. Görev yapılan bölgelerin farklılaşması aynı zamanda eve dönüş sonrası yaşantıda bedensel alanda yaşanan şikayetlerin değişiklik göstermesine yol açmaktadır (Boum, Sexton, Raggio, Porter, & Rauch, 2016). Gazilerin savaştan dönmesinin ardından yapılan bir araştırmada gazilerin kas-iskelet ağrısı ve halsizlik gibi sorunlar yaşadığı bulunmuştur (Toblin vd., 2012). Terör gazilerinin yaşantısı, ruhsal yönden etkilenmektedir. Örneğin Irak ve Afganistan gazilerinden sağlık hizmet alan yaklaşık her iki gaziden birinin aynı zamanda ruh sağlığı hizmeti aldığı bulunmuştur (Duckworth, 2009). Duygu durum bozukluğu, depresyon, endişe bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu ve intihar düşüncesi gibi ruhsal sorunlar gazilerde yaygın olarak görülebilmektedir (NASEM, 2010). Terör gazilerinin yaşantısı, sosyal yönden etkilenmektedir. Eve dönüş sonrasında sivil yaşama uyum sağlamak gaziler için zorlayıcı bir hal alabilmektedir (DiGangi vd., 2018). Gazilerin aile içi ilişkilerde, iş yaşamında, yasal konularda yaşadıkları sorunları sosyal alanda yaşadıkları güçlükler bağlamında değerlendirebilmek mümkündür (Kaplan, McFarland, Huguet, & Valenstein, 2012).

Silahlı çatışmalarda yer almış gazilerin iyilik halleri, travmatik yaşam deneyimleriyle birlikte düşünüldüğünde önem kazanmaktadır (Caddick & Smith, 2014). Bu doğrultuda bu araştırma şu sorulara yanıt aramayı amaçlamaktadır:

- 1) Terör gazilerinin sosyo-demografik özellikleri nedir?
- 2) Terör gazilerinin sosyo-demografik özellikleri ile depresyon ve yaşam doyumu puanları arasında ilişki var mıdır?
- 3) Terör gazilerinin depresyon ve yaşam doyumu puanları arasında ilişki var mıdır?

4. YÖNTEM

Bu çalışmada betimsel ve ilişkisel modelden yararlanılmıştır. Betimsel araştırma modeli, araştırmanın mevcut durumu ve koşulları bulunduğu haliyle tanımlamasına ve gerçeğin temsiline ulaşılmasına imkan sağlamaktadır (Ural & Kılıç, 2005, s. 19). Kısaca belirtmek gerekirse betimsel araştırmanın temel hedefi, araştırmanın katılımcılarının özelliklerini ortaya koymaktır (Büyüköztürk, 2013, s. 5). Araştırmada betimsel olarak terör gazilerinin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, aile tipi, çocuk sayısı, aylık gelir gibi sosyo-demografik özellikleri incelenmiştir. Bu çalışmada ilişkisel olarak terör gazilerinin sosyo-demografik özellikleri ile depresyon ve yaşam doyumu arasındaki ilişki ortaya konmuştur.

4.1. Katılımcılar ve Süreçler

Araştırmanın evrenini terörle mücadelede aktif olarak görev almış ve eve dönüş yapmış Türkiye'deki terör gazileri oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde gazilerin sayıları, hangi sıklıkla ne kadar süre çatışma bölgesinde kaldıklarına ilişkin veriler kayıt altına alınmakta ve şeffaf bir şekilde kamuoyuyla paylaşılmaktadır (Johnson vd., 2007, s. 9). Türkiye'de ise terör gazilerine ilişkin verilere literatürdeki sınırlı sayıda çalışmaları vasıtasıyla ulaşabilmek mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'deki gazilerle yapılan başlıca çalışmalara değinmek yararlı olacaktır. Problem merkezli başa çıkma stratejileri, travma sonrası büyüme (Tuncay & Musabak, 2015), TSSB (Güloğlu & Kararımak, 2013), psikiyatrik semptomlar (Güloğlu, 2016), umutsuzluk, yaşam doyumu (Karataş, Aslan, & Başçılar, 2019) sosyal destek ve yaşam kalitesi (Başçılar, 2017; Yazicioğlu vd., 2006) konularında Türkiye'deki gazilerle yapılmış çalışmalar bu alana ışık tutmaktadır.

Evrenin büyüklüğünün belirli olmaması nedeniyle örneklem seçiminde olasılıksız örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklemini kartopu örnekleme yöntemiyle kendilerine ulaşılan 225 terör gazisi oluşturmaktadır. 01 Haziran 2018 - 01 Eylül 2018 tarihleri arasında araştırma katılmaya gönüllü terör gazilerine soru formları elektronik posta yoluyla gönderilmiş ve alınan yanıtlar değerlendirmeye alınmıştır.

4.2. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde araştırma sırasında kullanılan Sosyo-Demografik Form, Depresyon Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği hakkında bilgiler verilecektir.

4.2.1. Sosyo-demografik Form

Araştırmacı tarafından hazırlanmış yarı-yapılandırılmış sosyo-demografik form iki bölümden ve 20 sorudan oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılara cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, çocuk sayısı ve aylık hane halkı gelir gibi sorular yöneltilmiştir. İkinci bölümde ise kaç yıl önce silahlı çatışmada yer aldığı, terörle mücadelede görev alınan süre, meslek sevgisi, travmatik yaşam olayları gibi konularda bilgi edinmeye yönelik sorular yöneltilmiştir.

4.2.2. Beck- Depresyon Ölçeği

Beck Depresyon Ölçeği, Beck ve arkadaşları (1961) tarafından geliştirilmiş olup ölçek 21 maddeden oluşmaktadır. Ölçek soruları dört yanıt seçeneğinden oluşmaktadır. İlk yanıt seçeneği sıfır, son yanıt seçeneği ise üç puan olarak değerlendirilmektedir. Sorulara verilen yanıtlara eşdeğer puanların toplanmasıyla depresyon toplam puanına ulaşılmaktadır. 0-9 puan aralığı minimal, 10-16 puan aralığı hafif depresyon, 17-29 puan aralığı orta derece depresyon ve 30-63 puan aralığı şiddetli depresyonu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Hisli (1989) tarafından yapılmış ve ölçeğin güvenirlik katsayıları (yarıya bölme güvenirliği $r=.74$, Cronbach alpha $r=.80$) ve geçerlik katsayısı ($r=.63$) olarak bulunmuştur.

4.2.3. Yaşam Doyumu Ölçeği

Yaşam Doyum Ölçeği, Diener ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek toplamda beş sorudan oluşmaktadır. Ölçek soruları yedi dereceli likert ölçek ile yanıtlanmaktadır. Yanıtların seçenekleri arasında hiç uygun değil, uygun değil, biraz uygun değil, ne uygun ne uygun değil, biraz uygun, uygun ve çok uygun yer almaktadır. Soruların yanıtları bir ile yedi arasında puanlandırılmaktadır. Toplam puanın yüksek olması yaşam doyumunun yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Köker (1991) tarafından gerçekleştirilmiş ve yapılan test tekrar test güvenirlik katsayısı $\alpha = .85$ olarak bulunmuştur. Yetim (1993) ise ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık sayısını $\alpha = .86$ bulmuştur. Bulunan analiz sonuçları veri toplama aracının yaşam doyumunun ölçülmesi için uygun olduğunu göstermektedir.

4.3. İstatistiksel Analiz

Verilerin analizi SPSS 23 programı ile sosyal bilimler için belirlenen %95 güven aralığında gerçekleştirilmiştir. Sosyo-demografik bilgileri ortaya koymak için betimsel analizden yararlanılmıştır. Verilerde normal dağılımın sağlanmadığının tespit edilmesi üzerine parametrik olmayan testler gerçekleştirilmiştir. Sosyo-demografik bilgilerle ölçek puanlarını karşılaştırmak için Mann Whitney U testi, depresyon ve yaşam doyumu puanı arasındaki korelasyonu incelemek için Spearman Korelasyon Analizi gerçekleştirilmiştir.

5. BULGULAR

Tablo 1. Sosyo-Demografik Bilgiler

	N	%
Cinsiyet		
Erkek	225	100
Yaş		
Ortalama \pm Sd	29.15 \pm 4.85	
En düşük-en yüksek veri	23-50	
Eğitim durumu		
Lise	32	14.6
Önlisans	70	32.0
Lisans	99	45.2
Yüksek Lisans	18	8.2
Medeni durum		
Evli	150	66.7
Hiç Evlenmemiş	75	33.3
Aile tipi		
Çekirdek	189	84.0
Geniş	23	10.2
Tek ebeveynli	13	5.8
Çocuk sayısı		
0	124	55.1
1	62	27,6
2	31	13,8
3	8	3,6
Aylık hanehalkı gelir		
Ortalama \pm Sd	5369,55 \pm 2399,32	
En düşük-en yüksek veri	1000-15000	
Yaşanılan yerin niteliği		
İl merkezi	155	68.9
İlçe	54	24.0
Köy/Mahalle	16	7.1
Araba durumu		
Evet	153	68.0
Hayır	72	32.0
Sigara durumu		
Evet	118	52.4
Hayır	107	47.6

Tablo 1'de katılımcıların sosyo-demografik bilgilerine yer verilmektedir. Katılımcıların tamamı erkek olup yaşları 23 ile 50 arasında değişmektedir. Katılımcıların ortalama yaşı 29,15 \pm 4,85 (ortalama \pm s.sapma) olup %45.2'si lisans mezunudur. Gazilerin %66,7'si evli olup %84'ü çekirdek ailede yaşamaktadır. Katılımcıların %55,1'i çocuk sahibi değildir. Terör gazilerinin aylık hanehalkı geliri ortalaması 5369TL olarak bulunmuştur. Katılımcıların %68,9'u il merkezinde yaşarken, %68'inin kendisine ait bir arabası bulunmaktadır. Katılımcıların %52,4'ü sigara kullanmaktadır.

Tablo 2. Göreve İlişkin Bilgiler

	N	%
Kaç yıl önce silahlı çatışmada yer aldığı		
Ortalama \pm Sd		1.78 \pm 0,10
En düşük-en yüksek veri		0-10
Mesleğini sevme		
Evet	193	85.8
Hayır	32	14.2
Terörle mücadelede kaç yıl görev aldığı		
Ortalama \pm Sd		5.27 \pm 4.25
En düşük-en yüksek veri		0-10
Silahlı çatışmada yer alma		
Evet	199	88.4
Hayır	26	11.6
Terör saldırısına maruz kalma		
Evet	169	75.8
Hayır	54	24.2
Arkadaşının şehit oluşuna tanıklık		
Evet	138	61.3
Hayır	87	38.7
Arkadaşının yaralanmasına tanıklık		
Evet	185	82.2
Hayır	40	17.8
Rüyada silahlı çatışmayı görme		
Evet	205	91.1
Hayır	20	8.9
Ruh sağlığının olumsuz yönde etkilendiğini hissetme		
Evet	150	66.7
Hayır	75	33.3
Sevdiklerine yeterince zaman ayırma		
Evet	34	15.1
Hayır	191	84.9

Tablo 2’de katılımcıların görev bilgilerine yer verilmiştir. Terör gazilerinin %85.8’i mesleğini sevdiğini belirtmiştir. Terörle mücadelede görev alınan süre (yıl) ortalaması 5,27 \pm 4,25 olarak bulunmuştur. Gazilerin %88.4’ü silahlı çatışmada yer aldığını, %75,8’i terör saldırısına uğradığını, %61.3’ü arkadaşının şehit oluşuna tanıklık ettiğini, %82,2’si arkadaşının yaralanmasına tanıklık ettiğini, %91.1’i rüyasında silahlı çatışmaya girdiğini gördüğünü belirtmiştir. Katılımcıların %66.7’si ruh sağlığının terörle mücadelede yer almaktan olumsuz yönde etkilendiğini belirtmiştir. Terör gazilerinin %84,9’u sevdiklerine yeterince zaman ayıramadığını belirtmiştir.

Tablo 3. Mann Whitney U Testi: Sosyo-demografik değişkenler, depresyon ve yaşam doyumu puanları

	Medeni durum	N	M	Z	P
Depresyon	Evli	150	111,24	-,574	,566
	Bekar	75	116,52		
Yaşam doyumu	Evli	150	116,77	-1,232	,218
	Bekar	75	105,46		
	Araba durumu	N	M	Z	P
Depresyon	Evet	153	110,15	-,959	,338
	Hayır	72	119,06		
Yaşam doyumu	Evet	153	119,28	-2,114	,034*
	Hayır	72	99,66		
	Sigara kullanımı	N	M	Z	P
Depresyon	Evet	118	125,94	-3,134	,002**
	Hayır	107	98,73		
Yaşam doyumu	Evet	118	108,59	-1,070	,285
	Hayır	107	117,86		
	Meslek sevgisi	N	M	Z	P
Depresyon	Evet	193	106,6	-3,627	,000**
	Hayır	32	151,63		
Yaşam doyumu	Evet	193	122,41	-5,337	,000**
	Hayır	32	56,27		
	Silahlı çatışma	N	M	Z	P
Depresyon	Evet	199	116,19	-2,032	,042*
	Hayır	26	88,62		
Yaşam doyumu	Evet	199	108,78	-2,698	,007**
	Hayır	26	145,31		
	Terör saldırısına maruz kalma	N	M	Z	P
Depresyon	Evet	169	116,32	-1,771	,077
	Hayır	54	98,47		
Yaşam doyumu	Evet	169	106,77	-2,148	,032*
	Hayır	54	128,37		
	Arkadaşının şehit oluşuna tanıklık	N	M	Z	P
Depresyon	Evet	138	111,68	-,382	,702
	Hayır	87	115,09		
Yaşam doyumu	Evet	138	112,16	-,245	,807
	Hayır	87	114,33		
	Arkadaşının yaralanmasına tanıklık	N	M	Z	P
Depresyon	Evet	185	115,17	-1,078	,281
	Hayır	40	102,95		
Yaşam doyumu	Evet	185	111,44	-,775	,438
	Hayır	40	120,21		
	Rüyada silahlı çatışma görme	N	M	Z	P
Depresyon	Evet	205	118,21	-3,846	,000**
	Hayır	20	59,60		
Yaşam doyumu	Evet	205	107,86	-3,803	,000**
	Hayır	20	165,70		
	Ruh sağlığının olumsuz yönde etkilenmesi	N	M	Z	P
Depresyon	Evet	150	128,25	-4,973	,000**
	Hayır	75	82,50		
Yaşam doyumu	Evet	150	102,70	-3,367	,001**
	Hayır	75	133,61		
	Sevdiklerine zaman ayırma	N	M	Z	P
Depresyon	Evet	34	74,40	-3,756	,000**
	Hayır	191	119,87		
Yaşam doyumu	Evet	34	154,76	-4,071	,000**
	Hayır	191	105,57		

*p<0,05, **p<0,01

Tablo 3'te görüldüğü üzere araba sahibi olma durumu ile yaşam doyumu (p<0,05); sigara kullanımı ile depresyon (p<0,01); meslek sevgisi ile depresyon ve yaşam doyumu (p<0,01); silahlı çatışmada

yer alma ile depresyon ($p<0,05$) ve yaşam doyumu ($p<0,01$); terör saldırısına maruz kalma ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Bunun yanında rüyada silahlı çatışma görme, ruh sağlığının olumsuz yönde etkilendiğini düşünme, sevdiklerine zaman ayırabilme ile depresyon ve yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,01$). Medeni durum, arkadaşının şehit oluşuna tanıklık, arkadaşının yaralanmasına tanıklık ile depresyon ve yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 4. Spearman Korelasyon Testi: Depresyon ve Yaşam Doyumu Puanları

	Depresyon	Yaşam doyumu
Depresyon	*	-,524**
Yaşam doyumu		*

** $p<0,01$

Tablo 4'te görüldüğü üzere terör gazilerinin depresyon ile yaşam doyumu düzeyleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0,01$).

6. TARTIŞMA

Bu araştırmada terör gazilerinin sosyo-demografik özellikleri betimsel olarak ele alınmıştır. Ardından terör gazilerinin sosyo-demografik özellikleri ile depresyon ve yaşam doyumu arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu araştırmanın sosyal hizmetin kırılgan grupları arasında yer alan terör gazilerine ilişkin alanyazına önemli katkılar sağlayacağına inanılmaktadır.

Bu çalışmada yaklaşık her beş gaziden üçünün silah arkadaşının ölümüne tanıklık ettiği her beş gaziden dördünün ise arkadaşının yaralanmasına tanıklık ettiği bulunmuştur. Quartana ve arkadaşları (2015) savaş koşullarına maruz kalmanın depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, uyku sorunları ve fiziksel sağlık sorunlarıyla anlamlı bir biçimde ilişkili olduğunu bulmuştur. Yaşanan tüm bu sorunlara karşın gazilerin geliştirdikleri baş etme stratejileri travma sonrası büyüme için belirleyici olabilmektedir (Tuncay & Musabak, 2015).

Bu araştırmada terör gazilerinin %66.7'si terörle mücadelede yer almaktan dolayı ruh sağlığının olumsuz yönde etkilendiğini belirtmiştir. Bulgularımıza paralel olarak Güloğlu (2016) tarafından Türkiye'deki gazilerle yapılan bir araştırmada katılımcıların %46.7'sinde TSSB, %16.4'de depresyon ve %18'inde endişe bozukluğu olduğu bulunmuştur. Gazilerle yapılan bir araştırmada katılımcıların %20'sinin (Elbogen vd., 2013, s. 136), bir başka araştırmada %21,8'inin TSSB tanısı aldığı bulunmuştur (Seal vd., 2009, s. 1651). Tedavi görmekte olan gazilerle yapılan bir diğer araştırmada yaklaşık her beş gaziden üçünün depresyon tanısı aldığı belirtilmiştir (Carlson vd., 2018). Yine bulgularımıza paralel olarak Hoge ve diğerleri (2004, s. 19) tarafından gerçekleştirilen araştırmada gazilerin TSSB ve depresyon düzeyleri görev öncesine göre anlamlı bir biçimde yüksek bulunmuştur. Alanyazında gazilerin eve dönüş sonrası ruh sağlığına yönelik araştırma sonuçlarının bulgularımıza paralellik gösterdiği söylenebilir.

Bu araştırmada silahlı çatışmada yer alma durumu ile katılımcıların depresyon puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bizim bulgularımıza paralel olarak gazilerle yapılan bir araştırmada görevleri esnasında silahlı çatışmada yer almış gazilerin depresyon düzeyleri anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur (Buttner vd., 2017). Yine bizim bulgularımıza paralel olarak bir başka araştırmada riskli koşullarda görev yapan gazilerde depresyon riskinin daha fazla olduğu bulunmuştur (Savoca & Rosenheck, 2000, s. 201).

Bu araştırmada arkadaşının Şehit oluşuna veya yaralanmasına tanıklık eden gazilerin depresyon veya yaşam doyumunu düzeylerinde beklentilerimizin aksine anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bulgularımıza paralel olarak gazilerle yapılan bir başka araştırmada silah arkadaşının ölümüne veya yaralanmasına tanıklık eden gazilerin depresyon puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Goldstein, Dinh, Donalson, Hebenstreit, & Maguen, 2017). Öte yandan gazilerle yapılan bir başka araştırmada her beş gaziden birinin savaşta yakınını kaybetmekten kaynaklı yası atlamadığı belirtilmektedir (Toblin vd., 2012).

Bu çalışmada sevdiklerine yeterince zaman ayırabildiğini belirten gazilerin depresyon düzeyi anlamlı bir şekilde düşük, yaşam doyumunu düzeyi ise anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur. Bizim bulgularımıza paralel olarak gaziler ile yapılan bir başka araştırmada, medeni durum, çocuğa ve akrabalara yakınlık, resmi bir kuruluşta gönüllü etkinliklere katılma, dini etkinliklere katılma ve gerek duyulduğunda temel gereksinimler için bir yakınından destek alabilme gibi değişkenlerden oluşan sosyal ilişkiler indeksi ile yaşam doyumunu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Yang & Burr, 2016). Yine bu araştırmanın bulgularına paralel olarak Türkiye'deki malul gazilerle yapılan bir araştırmada gazilerin algılanan sosyal destek düzeyleri ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Başcılar, 2017).

Araştırmamızda depresyon ve yaşam doyumunu arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bulgularımıza paralel olarak gazilerle yapılan bir başka araştırmada depresyon ve yaşam doyumunu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Ikin, Creamer, Sim, & McKenzie, 2010). Yaşlı gazilerle yapılan bir başka araştırmada katılımcıların depresyon puanları ile yaşam doyumunu puanları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Wu, 2011). TSSB tanısı almış gazilerle yapılan bir araştırmada depresyon ile sağlık doyumunu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Rauch vd., 2010). TSSB tanısı almış gazilerle yapılan bir başka araştırmada depresyon ile yaşam kalitesi arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur (Raab, Mackintosh, Gros, & Morland, 2015). Bu kapsamda Türkiye'deki terör gazilerinin katıldığı bu araştırmada depresyon ve yaşam doyumunu arasında bulunan anlamlı ilişkinin literatürdeki diğer araştırma bulgularıyla paralellik gösterdiği söylenebilir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Terör gazilerinin önemli bir bölümünün terör saldırılarına maruz kaldığı, ölüm ya da yaralanma gibi travmatik yaşam olaylarına tanıklık ettiği bulunmuştur. Görev sırasında silahlı çatışmada yer almanın ya da terör saldırılarına maruz kalmanın gazilerin eve dönüş sonrası yaşantılarını da olumsuz bir biçimde etkilediği bu araştırma ile ortaya konmuştur. Terör gazilerinin eve dönüş sonrası

yaşantılarında rüyalarında silahlı çatışma deneyimlerini gördüklerini ifade etmeleri travma sonrası stres bozukluğuna ilişkin belirtilerin varlığına işaret etmektedir. Nitekim terör gazilerinin büyük bir bölümünün terörle mücadelede yer almaktan dolayı ruh sağlıklarının olumsuz yönde etkilendiklerini belirtmesi de bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

Terör gazilerinin çok büyük bir bölümü görev nedeniyle sevdiklerine zaman ayıramadıklarını belirtmektedir. Sevdiklerine zaman ayıramayan gazilerin anlamlı bir biçimde depresyon puanları yüksek, yaşam doyumu puanları ise düşük bulunmuştur. Bu doğrultuda terör gazilerin ve aile üyelerinin iyilik halini arttırmak amacıyla görev süresi, sıklığı ve iş yükünü iyileştirici düzenlemelerin Millî Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı tarafından yapılması gerekmektedir.

Silahlı çatışmada yer almış terör gazilerinin anlamlı bir biçimde depresyon puanları düşük ve yaşam doyumu puanları yüksek bulunmuştur. Araştırma bulguları travmatik yaşam olaylarını deneyimlemiş terör gazileriyle gerçekleştirilecek sosyal hizmet uygulamalarının önemine işaret etmektedir. Öte yandan eve dönüş yapmış terör gazilerine ve aile üyelerine Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü öncülüğünde, içerisinde psikiyatrist, psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve diğer profesyonellerin yer aldığı multidisipliner ekiplerce psikososyal hizmet sunulmalıdır.

Türkiye’de orduda sosyal hizmet henüz hayata geçirilmemiştir. Bu doğrultuda Milli Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı tarafından sosyal hizmet uzmanlarının istihdam edilmesi, terörle mücadelede aktif görev alan askeri birliklerde sosyal hizmet uzmanlarının görevlendirilmesi gerekmektedir. Zorunlu askerlik hizmeti sırasında terörle mücadelede yer alan erbaş ve erlere yönelik olarak askerlik hizmetleri sırasında ve terhis öncesinde koruyucu önleyici hizmetler sunulmalıdır.

Travmatik yaşam deneyimleri terör gazilerini olduğu kadar aile üyelerini ve sevdiklerini de derinden etkilemektedir. Bu nedenle orduda sosyal hizmet uygulamaları, orduda sosyal hizmet müracaatçı gruplarının tamamını içerecek şekilde planlanmalıdır. Travmatik yaşam deneyimlerine bağlı sorunların yıllar sonra da ortaya çıkabileceğinden hareketle sunulacak psikososyal hizmetler orta ve uzun vadeyi kapsamına alacak şekilde tasarlanmalıdır.

Terör gazilerinde tütün kullanımı oranı Türkiye ortalamasının üzerinde bulunmuştur. Bu kapsamda içerisinde sosyal hizmet uzmanlarının da yer aldığı multidisipliner ekiplerce tütün bağımlılığıyla mücadeleye yönelik çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Ordu alanındaki sosyal hizmet araştırmalarının Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı gibi kamu kurumları desteğinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kapsamlı araştırmalar neticesinde ortaya konan sorun ve gereksinimlerin kamuoyuyla şeffaf bir şekilde paylaşılması ve bu doğrultuda sosyal politikaların şekillendirilmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca ordu alanında etkinlik gösteren Türkiye Harp Malulü Şehit Dul ve Yetimleri Derneği, Mehmetçik Vakfı, TESUD, TEMAD vb. sivil toplum örgütleri, üniversiteler ve ilgili kamu

kurumları iş birliğinde orduda sosyal hizmet müracaatçı gruplarına yönelik çalıştaylar düzenlenmelidir.

8. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonundan 15.05.2018 tarihinde 35853172-604.01.01 dosya numaralı etik kurul izni alınmıştır.

9. TEŞEKKÜR

Görevleri sırasında canlarını ortaya koyan, günlerce, haftalarca, aylarca eşlerine, çocuklarına hasret kalan, silah arkadaşlarını kollarında yitiren fedakârlık abidesi terör gazilerine bu araştırmaya destek verdikleri için şükranlarımızı sunarız.

10. ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmaya birinci yazar %60, ikinci yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.

11. ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, A. M. (2002). Orduda Sosyal Hizmet. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(1), 97-107.
- Başçılar, M. (2017). *Malul Terör Gazilerinin Sosyal Destek ve Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Ankara
- Beck, A. T., Ward, C. H., Mendelson, M., Mock, J., & Erbaugh, J. (1961). An inventory for measuring depression. *Archives of General Psychiatry*(4), 561-571.
- Bourn, L. E., Sexton, M. B., Raggio, G. A., Porter, K. E., & Rauch, S. A. M. (2016). Posttraumatic stress disorder and somatic complaints: Contrasting Vietnam and OIF/OEF Veterans' experiences. *Journal of Psychosomatic Research*, 35-40.
- Buttner, M. M., Godfrey, K. M., Floto, E., Pittman, J., Lindamer, L., & Afari, N. (2017). Combat exposure and pain in male and female Afghanistan and Iraq veterans: The role of mediators and moderators. *Psychiatry Research*(257), 7-13.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum* (Genişletilmiş 18 ed.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Caddick, N., & Smith, B. (2014). The impact of sport and physical activity on the well-being of combat veterans: A systematic review. *Psychology of Sport and Exercise*(15), 9-18.
- Carlson, K. F., Pogoda, T. K., Gilbert, T., Resnick, S. G., Twamley, E., O'Neil, M. E., ve diğ. (2018). Supported Employment for Veterans with Traumatic Brain Injury: Patient Perspectives. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 99(2S), 4-13.

- CSWE. (2010). *Advanced Social Work Practice in Military Social Work*. Alexandria: Council on Social Work Education.
- DeFour, D. C., & Brown, T. M. (2006). Attitudes toward Maternal Roles and the Effects on Life Satisfaction: Black, Hispanic, and White Models. *Journal of African American Studies*, 10(3), 3-18.
- Dekle, J. (2018). U.S. Military Families. In: NASW Press and Oxford University Press.
- Denneson, L. M., Teo, A. R., Ganzini, L., Helmer, D. A., Bair, M. J., & Dobscha, S. K. (2015). Military Veterans' Experiences with Suicidal Ideation: Implications for Intervention and Prevention. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 45(4), 399-414.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., ve Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of personality assessment*, 49(1), 71-75.
- DiGangi, J. A., Gorka, S., Afshar, K., Babione, J. M., Schroth, C., Greenstein, J. E., ve diğ. (2018). Differential impact of post-deployment stress and PTSD on neural reactivity to emotional stimuli in Iraq and Afghanistan veterans. *Journal of Psychiatric Research*(96), 9-14.
- Dominelli, L. (2012). *Green social work: From environmental crises to environmental justice*: Polity.
- Duckworth, D. (2009). *Affects of multiple deployments on families*. Web Sitesinden Alındı <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA498029.pdf>
- Elbogen, E. B., Wagner, H. R., Johnson, S. C., Kinneer, P., Kang, H., Vasterling, J. J., ve diğ. (2013). Are Iraq and Afghanistan veterans using mental health services? New data from a national random-sample survey. *Psychiatr Serv*, 64(2), 134-141. doi:10.1176/appi.ps.004792011
- Feldman, F. (2008). Whole Life Satisfaction Concepts of Happiness. *Theoria*, 74, 219–238.
- Forste , R., & Fox, K. (2012). Household Labor, Gender Roles, and Family Satisfaction: A Cross-National Comparison. *Journal of Comparative Family Studies*, 43(5), 613-631.
- Goldstein, L. A., Dinh, J., Donalson, R., Hebenstreit, C. L., & Maguen, S. (2017). Impact of military trauma exposures on posttraumatic stress and. *Psychiatry Research*(249), 281-285.
- Güloğlu, B. (2016). Psychiatric symptoms of Turkish combat-injured non-professional veterans. *European Journal of Psychotraumatology*, 7(1), 29157. doi:10.3402/ejpt.v7.29157
- Güloğlu, B., & Karairmak, Ö. (2013). Güneydoğu gazilerinde travma sonrası stres bozukluğu gelişimi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(3).
- Harris, J. J., & Pehrson, K. L. (2013). Military Social Work. In: NASW Press and Oxford University Press.

- Hisli, N. (1989). Beck Depresyon Envanterinin Üniversite Öğrencileri İçin Geçerliliği Güvenirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(23), 3-13.
- Hoge, C. W., Castro, C. A., Messer, S. C., McGurk, D., Cotting, D. I., & Koffman, R. L. (2004). Combat Duty in Iraq and Afghanistan, Mental Health Problems, and Barriers to Care. *New England Journal of Medicine*, 351(1), 13-22. doi:10.1056/NEJMoa040603
- Ikin, J. F., Creamer, M. C., Sim, M. R., & McKenzie, D. P. (2010). Comorbidity of PTSD and depression in Korean War veterans: Prevalence, predictors, and impairment. *Journal of Affective Disorders*(125), 279-286.
- Institute for Economics and Peace. (2019). *Global Terrorism Index 2019: Measuring the Impact of Terrorism*: Institute for Economics & Peace.
- Ipsos. (2018). *Ipsos Views: What Worries the World*. In M. Clemence (Ed.).
- Ismail, K., Fear, N., Flanagan, M., Doebbeling, B., & Wessely, S. (2011). A US–UK comparison of health in 1990–1991 Gulf War Veterans. *Occupational Medicine*, 61, 483-489.
- Kadir Has Üniversitesi. (2019). *Türkiye Eğilimleri 2019*. Web Sitesinden Alındı https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/TE2019_TUR_BASIN_15.01.20%20WEB%20versiyon%20powerpoint_0.pdf
- Kadushin, A., & Kadushin, G. (2013). *The Social Work Interview*: Columbia University Press.
- Kaplan, M. S., McFarland, B. H., Huguet, N., & Valenstein, M. (2012). Suicide Risk and Precipitating Circumstances Among Young, Middle-Aged, and Older Male Veterans. *Am J Public Health*(102), 131-137.
- Karataş, K., Aslan, H., & Başçillar, M. (2019). Hopelessness And Satisfaction With Life Among Disabled Veterans. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1).
- Kessler, R. C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M., & Nelson, C. B. (1995). Posttraumatic Stress Disorder in the National Comorbidity Survey. *Arch. Gen. Psychiatry*, 52(12), 1048-1060.
- Köker, S. (1991). *Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeylerinin karşılaştırılması*. Web Sitesinden Alındı Ankara:
- NASEM. (2010). Returning home from Iraq and Afghanistan: preliminary assessment of readjustment needs of veterans, service members, and their families. In: Washington, DC: The National Academies Press.
- NASW. (2012). *NASW Standarts for Social Work Practice with Service Members, Veterans, & Their Families*: The National Association of Social Workers
- Pease, J. L., Billera, M., & Gerard, G. (2016). Military Culture and the Transition to Civilian Life: Suicide Risk and Other Considerations. *Soc Work*, 61(1), 83-86. doi:10.1093/sw/swv050

- Prasoon, R., & Chaturvedi, K. R. (2016). Life Satisfaction: A literature Review *International Journal of Management Humanities and Social Sciences*, 1(2), 25-32.
- Raab, P. A., Mackintosh, M.-A., Gros, D. F., & Morland, L. A. (2015). Impact of comorbid depression on quality of life in male combat Veterans with posttraumatic stress disorder. *Journal of Rehabilitation Research & Development*, 52(5), 563-576. doi:10.1682/JRRD.2014.05.0130
- Rauch, S. A. M., Favorite, T., Giardino, N., Porcari, C., Defever, E., & Liberzon, I. (2010). Relationship between anxiety, depression, and health satisfaction among veterans with PTSD. *Journal of Affective Disorders*, 121(1), 165-168. doi:https://doi.org/10.1016/j.jad.2009.05.026
- Ritchie, E. C. (2015). *Posttraumatic Stress Disorder and Related Diseases in Combat Veterans*: Springer International Publishing.
- Savitsky, L., Illingworth, M., & DuLaney, M. (2009). Civilian Social Work: Serving the Military and Veteran Populations. *Social Work*, 54(4), 327-339.
- Savoca, E., & Rosenheck, R. (2000). The civilian labor market experiences of Vietnam-era veterans: The influence of psychiatric disorders. *Journal of Mental Health Policy and Economics*, 3(4), 199-207. doi:10.1002/mhp.102
- Sayers, S. L., Farrow, V. A., Ross, J., & Oslin, D. W. (2009). Family problems among recently returned military veterans referred for a mental health evaluation. *J Clin Psychiatry*, 70(2), 163-170. doi:10.4088/jcp.07m03863
- Seal, K. H., Metzler, T. J., Gima, K. S., Bertenthal, D., Maguen, S., & Marmar, C. R. (2009). Trends and risk factors for mental health diagnoses among Iraq and Afghanistan veterans using Department of Veterans Affairs health care, 2002-2008. *Am J Public Health*, 99(9), 1651-1658. doi:10.2105/ajph.2008.150284
- Sheafor, B. W., & Horejsi, C. R. (2015). *Techniques and guidelines for social work practice*.
- Shepherd-Banigan, M., Kelley, M. L., Katon, J. G., Curry, J. F., Goldstein, K. M., Brancu, M., ve diğ. (2017). Paternal history of mental illness associated with posttraumatic stress disorder among veterans. *Psychiatry Research*(256), 461-468.
- Shin, D. C., & Johnson, D. M. (1978). Avowed Happiness as an Overall Assessment of the Quality of Life. *Social Indicators Research*, 5(4), 475-492.
- Sirgy, M. J., Rahtz, D., & Swain, D. (2006). *Community Quality of Life Indicators* (Vol. 28). Netherlands: Social Indicators Research Series.
- Spelman, J. F., S. C. H., Seal, K. H., & Burgo-Black, A. L. (2012). Post Deployment Care for Returning Combat Veterans. *J Gen Intern Med*, 27(9), 1200-1209.

- Srivastava, A. (2016). Relationship between Life Satisfaction and Depression among Working and Non-working Married Women. *International Journal of Education and Psychological Research*, 5(3), 1-7.
- Şahin, F., & Sakarya, H. (2018). Silahlı Kuvvetlerde Sosyal Hizmetin Tarihi, Gelişimi ve İşlevleri. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20(1), 81-98.
- Şen, B. (2016). Silahlı Kuvvetlerde Sosyal Hizmetin Önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2), 131-151.
- TDK. (2006). Web Sitesinden Alındı <https://sozluk.gov.tr/>
- Toblin, R. L., Riviere, L. A., Thomas, J. L., Adler, A. B., Kok, B. C., & Hoge, C. W. (2012). Grief and physical health outcomes in U.S. soldiers returning from combat. *Journal of Affective Disorders*(136), 469-475.
- Tuncay, T., & Musabak, I. (2015). Problem-Focused Coping Strategies Predict Posttraumatic Growth in Veterans With Lower-Limb Amputations. *Journal of Social Service Research*, 41(4), 466-483. doi:10.1080/01488376.2015.1033584
- Ural, A., & Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Wu, L. F. (2011). Group integrative reminiscence therapy on self-esteem, life satisfaction and depressive symptoms in institutionalised older veterans. *Journal of Clinical Nursing*, 20(15-16), 2195-2203.
- Yang, M. S., & Burr, J. A. (2016). Combat exposure, social relationships, and subjective well-being among middle-aged and older Veterans. *Aging & Mental Health*, 20(6), 637-646.
- Yazicioğlu, K., Duyan, V., Karataş, K., Özgül, A., Yılmaz, B., Duyan, G. C., ve diğ. (2006). Effects of sociodemographic characteristics, illness process, and social support on the levels of perceived quality of life in veterans. *Mil Med*, 171(11), 1083-1088.
- Yetim, Ü. (1993). Life satisfaction:A study based on the organization of personel projects. *Social Indicators Research*, 29(3), 277-289.